

RUBEN VAN WINGERDEN

WAT ALS

WENIET

ALLEEN

ZIJN?

Twintig verhalen over geloof en kosmos

Voor Gerrit, Robert-Jan, Thijs en Mark Jan

Inhoud

Voorwoord	9
De prepper	15
De eerste liturgie onder de rode hemel	23
Thuiskomst	29
De echo van verloren Licht	37
Het laatste uur	43
Verduistering	51
De verlostte hemelen	57
Vlammen	67
Als vissen konden blozen	75
Sterfelijkheid	87
Golven van betekenis	97
De boeien van de iota	107
De Godsvraag van de Nacho	113
Kinderen van Satan	117
Wat de sterren fluisteren	127
Het gebod	133
De Kubus	137

De Handelingen van Simon	143
De andere schepping	147
De toekijker	165
Verantwoording	173

Voorwoord

In Romeinen 8:22 schrijft Paulus: ‘Wij weten dat de hele schepping nog altijd als in barensweeën zucht en lijdt’ (NBV21). Deze uitspraak is kosmisch van aard. Paulus spreekt niet alleen over de mens, maar over de hele schepping – een term die in het Grieks luidt als *ktisis*, en die in andere contexten zowel de aarde als het universum kan omvatten. Als we deze tekst serieus nemen in een tijd waarin het bestaan van buitenaards leven niet langer louter sciencefiction is, maar een reële mogelijkheid binnen de astrobiologie, dan rijst de vraag: zou ook buitenaards leven deel uitmaken van deze zuchtende schepping? En zo ja, wat betekent dat voor de soteriologie, de leer van de verlossing?

De zucht van de schepping is verbonden met de verwachting van het openbaar worden van de kinderen Gods (Rom. 8:19). De schepping wacht op de verlossing van de mens, alsof haar lot verbonden is met het onze. Dit impliceert een diepe solidariteit tussen mens en kosmos. Als er intelligent leven bestaat op

andere planeten, dan zou deze solidariteit zich kunnen uitstrekken tot hen. Hun bestaan zou dan niet losstaan van het heilshistorische drama dat zich op aarde heeft voltrokken, maar er op mysterieuze wijze mee verbonden zijn.

Een cruciale vraag is dan: hoe verhoudt zich de uniciteit van Christus' kruisdood tot mogelijk buitenaardse wezens? De klassieke christelijke traditie stelt dat Christus eenmaal is gestorven voor allen (Hebreeën 9:28). Maar wie zijn die 'allen'? Alleen de mensen op aarde? Of omvat dit offer ook andere rationele wezens in het universum?

C.S. Lewis speculeerde hierover in zijn essay *Religion and Rocketry*, waarin hij stelt dat buitenaardse wezens misschien nooit gevallen zijn, dat wil zeggen dat zij geen zondeval hebben gekend en dus geen verlossing nodig hebben (Lewis werkte dit verder uit in zijn ruimtetetralogie). Maar als zij wél gevallen zijn, dan zou Christus hen ook kunnen verlossen. Lewis suggereert dat God, als Hij dat wil, ook daar een incarnatie zou kunnen bewerkstelligen: een 'Christus van Mars' bijvoorbeeld. Ray Bradbury speculeert in *The Martian Chronicles* net weer anders: een missionaris komt op Mars aan in de veronderstelling de wezens daar het evangelie te vertellen zodat ze zich kunnen bekeren, maar ze zijn al in een verlorene staat doordat Christus zelf hen eerder heeft bezocht. Maar deze kwestie van een incarnatie elders roept vragen op over de uniciteit van de incarnatie en het kruis. Is het offer van Christus eenmalig en universeel, of kan het zich op meerdere manieren manifesteren?

Een alternatieve benadering is die van een multidimensionale presentie van Christus. In de mystieke traditie, denk aan Meister Eckhart of Teilhard de Chardin (en veel verder terug Gregorius van Nyssa), wordt Christus niet alleen gezien als een historische figuur, maar als een kosmisch principe: de Logos, het Woord waardoor alles is geschapen (Johannes 1:3). In die zin zou Christus ook elders kunnen verschijnen, niet als een tweede incarnatie, maar als een presentie van hetzelfde Woord in een andere context. Het kruis zou dan eenmalig zijn, maar zijn betekenis universeel. Maar als je de kosmische Christus benadrukt, hoe zit het dan met datzelfde Woord, die Logos die in onze geschiedenis in de eerste eeuw, in die Joodse context heeft geleefd, het Koninkrijk heeft verkondigd, heeft moeten lijden, is gekruisigd en op de derde dag weer opgewekt uit de doden?

Als de schepping zucht en wacht op het openbaar worden van de kinderen Gods, dan zou dat ook een missiologische implicatie kunnen hebben. Zijn wij geroepen om het evangelie te verkondigen – niet alleen aan alle volken, maar ook aan alle levensvormen? Dat klinkt absurd zolang buitenaards leven hypothetisch blijft. Maar stel dat we ooit contact leggen: zouden we dan een theologische verantwoordelijkheid hebben om het heil te delen? Tegelijk dan de gedachte: hoe zouden we dat kunnen doen zonder de aarde uit te putten; de huidige ruimtevaarttechnologie vraagt enorm veel kostbare grondstoffen en is enorm vervuilend. Of zou het juist zo zijn dat Christus zelf verschijnt aan deze wezens, zoals Hij ook verscheen aan Paulus

op de weg naar Damascus? In dat geval zou de incarnatie niet beperkt zijn tot onze bemiddeling, maar zou God zelf de brug slaan – zoals Hij dat altijd heeft gedaan.

Ik verken sommige van deze vragen literair, want dat levert een meer zoekende en verkennende tekst op. Verhalen – en in het bijzonder sciencefiction – zijn manieren om vraagstukken en kwesties op een speelse en creatieve manier te verkennen. Ik denk dat juist in deze bundel, waarin een kosmische kijk op het christendom wordt gegeven, dat te zien is: we kunnen ons dat vanuit menselijk oogpunt moeilijk voorstellen, omdat we zo aan deze aarde gebonden zijn. De verhalen zijn dan ook geen eindpunt, maar een begin. Ze nodigen uit tot denkoefeningen. Ik kan niet ontkennen dat mijn verhalen in de verte echo's vormen van verhalen die ik elders las. Teksten zijn altijd met andere teksten verweven. In die zin is het schrijven van teksten een proces dat een labyrint aan andere teksten oproept. De Italiaanse semioticus en mediëvist Umberto Eco liet dat – gebaseerd op het werk van linguïste Julia Kristeva – niet alleen goed zien in zijn romans, maar ook in zijn (populair)wetenschappelijk werk. Conventies van teksten en genres zorgen altijd voor relaties met andere teksten: direct door de taal, grammatica, conventies, stijl, het genre en gebruik van stijlfiguren, maar ook in thema's, narratieve structuren, actantiële rollen en elementaire en ideologische aannames. Zo ook bij de verhalen in deze bundel, zie daarvoor de verantwoording achter in het boek, waar ik ook suggesties geef voor verdere verkenning in het sciencefictiongenre. Ongetwijfeld zullen lezers nog meer verwijzingen vinden die ik er bewust of

onbewust in heb gelegd. Hopelijk zal de lezer er wel plezier in hebben om deze verhalen, hoewel niet compleet origineel, toch als vernieuwend en verfrissend te ervaren.

Sommige lezers zullen zich afvragen of zulke speculaties het unieke offer van Christus aan het kruis niet ondermijnen, of het niet godslasterlijk is. Tegen hen wil ik zeggen: ik sta voluit achter de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel. Mijn drijfveer is niet twijfel, maar verwondering (zeker als je de grootsheid, pracht en woestheid van het heelal overdenkt). De bundel is geboren uit de vraag die ook de titel van het boek is: wat als we niet alleen zijn? Zoals Origenes schreef: ‘Dit is wel een onderzoek dat vraagt om enige durf, maar het is voor mij een uitdaging omdat ik de waarheid graag wil achterhalen’ (*De Principiis* 1.7.3). Hopelijk zal het een begin zijn van een zoektocht die meer en meer verwondering oproept.

Als laatste een woord van dank, aan Peter Gorter, voor zijn enthousiasme voor de combinatie van theologie en sciencefiction. Aan Arjen van Trigt, die deze zaak heeft opgenomen na Peters vertrek. Aan de andere medewerkers van KokBoeken-centrum, onder andere Marleen Korsaan en ook Leendert Torn voor de redactie. Aan Janien, mijn vrouw, die mee heeft gewerkt aan het bedenken van thema’s voor de verhalen. En een woord van dank aan Robert-Jan, die goede verhalen schrijft: je inspireerde me om deze bundel te maken.

De prepper

In mijn kelder staan zesentwintig literflessen water, vierentwintig blikken chili con carne, twaalf zakken rijst, dertig zakken gedroogd fruit, een doos vol stormlucifers, een oplaadbare radio, en een extra powerbank die ik elke zondag aan de lader leg. Verder dertig rollen wc-papier die ik elke maand check of ze niet zijn aangevreten door muizen of ander ongedierte. Boven, in het trapkastje bij de keuken, liggen vier hoofdlampen, twee zaklampen, en een lading batterijen die ik elk jaar vervang. Mijn rugzak staat altijd klaar: drie paar warme sokken, een multitool, een survivalmes, hamer, zaag, een fluitje, ducttape, twee nooddekens, een slaapzak en een klein Nieuw Testament in zakformaat. Heel belangrijk zijn ook de waterfilters, met vijftien extra filters waarmee je totaal drieduizend liter met de hand kunt filteren. Bacteriën, cysten, protozoa, zwevende deeltjes, algen- en plantenresten, maar ook virussen, chloor, fluoride en zware metalen worden gefilterd. Ook heb ik een feloranje opblaasbare rubberboot met bijbehorende voetpomp. De specifieke producten met aantallen staan in een

Excelbestand. Elk item met houdbaarheidsdatum, gewicht, en vervangingsfrequentie.

Buiten de voorraden heb ik ook een systeem voor comfort en communicatie. Een kleine gaskachel op butaan, drie reserveflessen gas, een opvouwbare zonnepaneelset voor het opladen van kleine apparaten zoals mijn telefoon of batterijen, een set kaarten en dobbelstenen voor de lange avonden, vijf schriften, een set van twaalf grijze potloden met puntenslijper en gummen om mijn voorraden te kunnen blijven inventariseren, te tekenen, de dagen bij te houden of om verslag te doen van wat er gebeurt. Een EHBO-does die ik elk kwartaal controleer, en een voorraad paracetamol en ibuprofen die ik netjes in omgekeerde houdbaarheidsvolgorde leg. Elk half jaar ververs ik de drie pakken multivitaminesupplementen, want je weet niet of vers fruit en verse groenten beschikbaar zullen zijn en als ze er zijn, of er dan geen giftige stoffen in zitten. Ook heb ik twee flessen whisky klaargezet. Je weet maar nooit. In een waterdichte map bewaar ik kopieën van mijn identiteitsbewijs, paspoorten, verzekeringspapieren en een handgeschreven lijst met belangrijke telefoonnummers – ook al weet ik dat er dan waarschijnlijk geen netwerk meer is.

Ik doe dit niet uit angst, maar uit discipline. Misschien denk je ‘die is gek, met z’n lijstjes’. Dat kan. Ik denk dat mijn lijsten niet alleen praktisch zijn, maar ook een manier om mijn bestaan betekenis te geven. Umberto Eco schreef lang geleden dat lijsten een manier zijn om het oneindige te bezweren – om grip te krijgen op het onbegrensde door het op te knippen, te benoemen, te ordenen. In *The Infinity of Lists* toont hij hoe mensen

door de eeuwen heen opsommingen maakten van heiligen, sterrenbeelden, veldslagen, geuren, kleuren, goden – niet omdat ze dachten dat de lijst ooit volledig zou zijn, maar omdat het maken ervan troost bood. Misschien is mijn Excelbestand net zoiets: een ritueel tegen de chaos. Niet het bewijs van controle, maar van verlangen naar orde in een wereld die elk moment het tegenovergestelde kan blijken te zijn. Voorbereid zijn geeft rust, alsof ik met elk afgevinkt vakje op de lijst iets van controle terugwin. Alsof ik met elke volle watercontainer een beetje minder afhankelijk ben van de buitenwereld. Maar soms, wanneer ik de kelderdeur sluit en het koude tl-licht doof, voel ik toch een steek. Niet van twijfel, maar van iets onbestemds wat daar dichtbij komt.

Steeds overvalt me dan een somberheid. Want preppen is controle krijgen. Het is controle over de chaos. En die is er. De aarde vecht terug. Niet als een vijand met wapens, maar als een planeet die eindelijk genoeg had van de mens. Het water kruipt steeds verder landinwaarts, alsof de zee haar oude territorium terugneemt. Stormen slaan met een woede die niet meer natuurlijk lijkt, maar kosmisch, alsof de atmosfeer zelf een oordeel velt. De duinen houden het niet meer. Het is kritisch. Diverse steden zijn al ontruimd. Maar sommigen willen niet weg. Den Haag is een spookstad. Het parlement heeft nu zitting in Amersfoort. De Waddeneilanden zijn een stuk kleiner geworden en ook delen van Zeeland zijn afgesloten. Met alle macht wordt gewerkt aan de waterkeringen. Al jaren staan de uiterwaarden vol en verzilting van de grond is enorm. Dat heeft natuurlijk effect op de voedselvoorziening in Westland; dat

moet allemaal verplaatst worden. Sommige mensen merken wrang op: nu wordt het oosten van het land eindelijk serieus genomen. De interne verdeeldheid is groot. Steeds meer mensen geloven dat het een complot is om de wereldbevolking te resetten; net als in de coronatijd zo'n dertig jaar geleden ontstond er een enorme drang naar grip krijgen, want dat is het, grip krijgen. Bij crises vallen veel mensen terug op ideeën die makkelijk te begrijpen zijn, die simpel zijn. Maar de werkelijkheid is niet simpel. De werkelijkheid is niet te snappen met oneliners en makkelijke antwoorden. Maar dat is moeilijk te verkroppen. We willen duidelijkheid, maar niemand kan ons die geven.

We kunnen er niet meer tegen dat we geen controle hebben. Daarom polariseert de samenleving steeds meer. Geweldsuitbarstingen. Groepsgeweld. Mensen die het recht in eigen hand nemen en voor aanklager, rechter en beul spelen. De politie is nog nooit zo druk geweest. Het leger en de marechaussee zijn constant paraat en zijn veel op straat te zien. De aarde slaat terug. Wij zijn uiterst kwetsbaar. Uiteindelijk willen we onze sterfelijkheid niet onder ogen zien. Want dat is het ultieme verlies van controle.

En de problematiek is niet nationaal. Ze is mondiaal. Wat wij merken is vreselijk, met extra duizenden doden door de veranderingen, maar het is nog niet zoals in andere landen. Complete eilandgroepen zijn weggespoeld: Vanuatu, de Solomoneilanden en zoveel meer. De mens heeft zelf de rampen uitgelokt. De rook uit fabrieken, het gekrakeel van politici, de oorlogen die de aarde als een wond openrukten. De schade is niet in geld uit

te drukken. Ja, financieel is het tergend en werkte het armoede in de hand, maar de mentale dreiging is nog erger. Op mondiale schaal krijgen we steeds meer te maken met het recht van de sterkste. De geopolitiek is een drama. Europa wordt overlopen en overvraagd, maar de grote machten keren zich af. De Verenigde Staten krijgen te kampen met extreme weersomstandigheden – daar krijgt Europa de schuld van – en tegelijkertijd hebben ze de ogen naar buiten gericht. De invloedsferen zijn monsters. Grote rupsen-nooit-genoeg. Onverzadigbaar. Controlefreaks. De VS met Midden- en Zuid-Amerika, Rusland in Oost-Europa, China in Zuidoost-Azië en die beide laatste vechten ook nog om invloed op het Afrikaanse continent. Tot zover de situatie. Mijn lijsten zijn in die zin een manier om nog enige controle uit te oefenen. Ik kan het niet in het groot – dan maar in het klein. De banaliteit is wrang.

‘Heb uw naaste lief als uzelf.’ Dat gebod klinkt eenvoudig, maar wordt gecompliceerd zodra je beseft dat je in tijden van crisis misschien niet genoeg hebt voor twee. Wat is naastenliefde als je weet dat je maar drie liter water per dag hebt? Wie geef je minder dan genoeg? En wat als de buurvrouw aanklopt met haar kinderen, terwijl mijn lijstjes mij vertellen dat ik met precisie heb gerekend op mezelf – en misschien op één ander?

Soms denk ik aan de woorden van een predikant die ooit zei dat ware gemeenschap niet wordt gevormd in overvloed, maar in tekorten. Dat liefde zich pas bewijst als delen betekent dat je zelf te weinig hebt. Maar dan kijk ik naar mijn rugzak en denk ik aan de voorraden in de kelder. Naar de rationeel verdeelde porties, de afgemeten caloriewaarden, het jodiumtabletje voor

net één persoon. En ik voel hoe dun het koord is waarop ik balanceer tussen voorzorg en egoïsme.

Ik ben geen kluizenaar. Ik bezoek de burens. Ik help bij de moestuin in het wijkpark. Maar diep vanbinnen zie ik mensen vaak als factoren in een risicoanalyse. Ze zijn variabelen. Onvoorspelbaar, onbetrouwbaar, en soms gevaarlijk in hun paniek. Daarom het mes. Hoezeer gaan mensen voor zichzelf in tijden van crisis? Dat zag je al bij de coronacrisis, tientallen jaren geleden. Voordringen om wc-papier te kopen en bij het hamsteren van de conserven en flessenwater. En dat wordt veel erger wanneer er een ergere crisis ontstaat. Chaos. Je ziet het in oude post-apocalyptische films zoals *Mad Max*, je leest het in boeken zoals *Weerwater* van Renate Dorrestein en misschien nog wel het meest indrukwekkend in *De weg* van Cormac McCarthy. De gruwel die mensen elkaar aandoen voor wat eten en drinken. De mens is een wolf voor zijn medemens, luidt het oude spreekwoord.

En toch. Er is een tweede lijst. Niet op papier, maar in mijn hoofd. Een lijst van wie ik zou laten binnenkomen als het licht echt uitgaat. De oude man van drie huizen verderop die altijd vriendelijk knikt. Die jonge moeder van de hoek met wie ik ooit sprak over het snoeien van druiven. Mijn broer, die lachte toen ik hem vertelde over mijn noodrantsoen, maar die toch elke kerst komt. Die lieve kassière bij de Aldi. Of is dat te makkelijk? Is mijn lijstje te gelimiteerd? Alleen maar leuke mensen? Misschien is het wel bedoeld voor veel meer. Voor iedereen. Eigenlijk moeten we voor elkaar zorgen, of je elkaar mag of niet.

Misschien is dat de paradox van het preppen: je bereidt je voor op isolement, maar het verlangen naar gemeenschap blijft als een restwarmte onder je schema's. Misschien zijn mijn lijstjes niet zozeer een harnas tegen de wereld, maar een manier om me staande te houden tot de wereld zich herpakt. En we elkaar weer durven vertrouwen.

EEN THEOLOGISCHE DENKOEFFENING OVER BUITENAARDS LEVEN EN ANDERE KOSMISCHE KWESTIES

Wat als er leven bestaat buiten de aarde? En als dat zo is, reikt het verlossingswerk van Christus dan ook tot hen? *Wat als we niet alleen zijn?* is een theologisch denkexperiment in verhalende vorm, bedoeld voor lezers die zich laten uitdagen op het snijvlak van geloof en wetenschap. In dit boek ontwerpt theoloog Ruben van Wingerden een denkraam aan de hand van twintig korte verhalen waarbij het menselijke perspectief niet meer het enige is. Je leest onder meer een brief uit 2048 van een jezuïet die naar de sterren staart, je ontmoet buitenaardse wezens en vliegt boven een aarde die door haar bewoners is verwoest. Zo blaast Van Wingerden een oude christelijke kosmologische traditie nieuw leven in en zet hij de lezer aan tot nadenken over vragen die we lange tijd wegduwden.

Ruben van Wingerden is docent Nieuwe Testament aan de Christelijke Hogeschool Ede en specialist exegese bij het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap. Dit jaar verscheen ook zijn studie *Cross-Bearing in Early Christianity*. Hij schreef eerder het bewierookte *Romeinse kruisiging*. Vincent Hunink was in *De Volkskrant* lovend: 'Ruben van Wingerden schuwt geen detail in dit boeiende boek over kruisiging'.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 435 4488 7 • NUR 700